

Kincstári és uradalmi erdőgazdálkodás

Járási Lőrinc

A Bükki Nemzeti Park területének 95 százaléka erdő, de a 18. század közepén a Bükk hegység egyéb művelési ágú területe is nagyrészt erdő volt – a kamara és az egri káptalan használatában. A középkor végén a hegység területén az erdő olyan bőven állt rendelkezésre, hogy az erdővel való gazdálkodás gondolata fel sem merült. Legfontosabb rendeltetése a vadászat volt, a gyér népesség csak használta az erdőt, mindaddig, amíg a fafogyasztás kisebb volt, ezért a természet őseréje elegendő erdőt biztosított, az erdőgazdálkodás egyedül csak az erdőhasználatból állott.

Az erdővel és a fával való gazdálkodás szükségessége akkor merült fel, amikor a rendszertelen és korlátlan erdőhasználat miatt a faállomány fogyni kezdett, nőtt a lakosság faigénye, és a 18. században nagy mennyiségű fát felhasználó ipari üzemek – téglá- és vasgyárak, üvegutak – épültek. A 15–17. században az erdők nagy része kötött forgalmú birtokhoz tartozott, így be kellett tartani az erdőkre vonatkozó királyi rendeleteket, rendtartásokat, törvényeket. Ennek is köszönhető, hogy az erdősültség a régióban ma is 60 százalék, és a Bükki Nemzeti Park csaknem egész területén az eredetihez közel álló természeti táj található, aminek fenntartása, a sérült részeken az eredeti vagy a kívánt állapot helyreállítása az erdőgazdálkodás és a természetvédelem közös feladata. A táj magán viseli az elmúlt évszázadok erdőhasználatának és erdőgazdálkodásának nyomait, ezért ismerünk kell az egykori uradalmak, az 1945 utáni állami erdőgazdaságok tevékenységét, az erdők fenntartásával kapcsolatos munkáját.

TERÜLET ÉS BIRTOKVISZONYOK

A Bükk-vidék az államalapítás utáni időszakban különböző egyházi szervezetek és nemzeti birtokosok tulajdonába került. A dédesi, éles-kői várak birtokait már Károly Róbert elkobozta a lázadó főuraktól, és Nagy Lajos uralkodása alatt az egész régió a diósgyőri várhoz tartozó királyi vadászterület volt.

KORONAURADALOM

Az 1514. évi I. törvénycikk a koronajavak egyikének nyilvánította a közel 100 000 holdas diósgyőri uradalmat, de a zavaros idők és a nagyobb pénzszerzés reményében királyaink ismételten zálogba, bérbe adták. 1755-ig tíz bérlő gazdálkodott a területen, ekkor a Szepesi Kamara végleg visszaváltotta utolsó haszonélvezőtől, az egri káptalantól, és elkezdődött a közel 50 000 holdas erdőbirtok kincstári használata, ami azóta is tart.

EGYHÁZI BIRTOKOK

Első szent királyunk 1000 körül jelölte ki az egri egyházmegyét, és biztosította az egyházi vagyont, így az erdők védelmét is. Ebből az egyházi birtokból részesedett a 13. században alapított bélháromkúti cisztercita és a tapolcai bencés apátság, Diósgyőrben a pálosok, Aranyoson a jezsuiták kaptak kisebb birtokot. A kettős királyság és a török hódoltság idején az apátságokat, kolostorokat feldúlták, Eger eleste után a püspökség és a káptalan Kassára költözött, így a füleki bég, majd az egri pasa szedte az adót Miskolcon is.

A török kiűzése után rendezték az egyházi birtokokat, 1700-ban az egri papnevelő intézet kapta a béli apátság birtokait 5180 hold erdővel, Mária Terézia 1771-ben a munkácsi görög katolikus püspökségnek adományozta a tapolcai apátság birtokát, 1804-ben megalapították a kassai és a szatmári püspökséget, Egert érseki rangra emelték. Az új egyházmegyék részesedtek az egri püspökség javadalmaiból, így lett 1402 hold erdő birtokosa a kassai püspökség Harsányban, 4666 hold erdőt kapott a szatmári püspökség Bükkzsércen. Az egri érsekségnek maradt Felsőtárkány, Felnémet határában 13 401 hold erdő, az egri főkáptalan jelentős erdőbirtokából csak Bogács és Szomolya 1582 hold erdeje érintette a nemzeti park mai területét. (Üztemtervi területadatok)

MAGÁNERDŐK

A török időben lerombolt dédesi, éles-kői, cserépi várak uradalmainak birtokosai is gyakran változtak. Cserépfalu a 18. században házassá-

gok, fiúsítás, királyi adomány révén a Forgách, Dessewffy, Esterházy, Koháry családé és házas-ság révén 1817-től Ferdinánd, Coburg-Szász-Gothai herceg birtoka. A 19. század végén hitbizományt alapítottak, így Coburg uradalom néven került a köztudatba a 6153 hold erdőben gazdálkodó hitbizomány.

A dédesi uradalmat visszakapta gróf Keglevich Miklós, de később királyi adományként Dédes, Mályinka, Tardona 3837 hold urada gróf Serényi családé lett. A Keglevich család 8500 holdas szilvási erdőbirtokát a 19. század végén gróf Erdődy Rezső vásárolta meg, 1901-ben lo-vag Wessely Károly a tulajdonos, aki 1913-ban őrgóf Pallavicini Alfonznak adta el. A perem-területek és a Bükkhát erdei 100–400 holdas kisebb magánbirtokokhoz tartoztak.

Az 1945. évi földreformtörvény alapján a mis-kolci erdőgazgatóság állami tulajdonba vette az egyházi és a magánerdőket, így a termelőszövet-kezetek szervezése, a kárpótlás és a privatizáció alig érintette a nemzeti park területét.

ERDÉSZETI SZERVEZETEK

A királyi birtoklás idején a diósgyőri várórség és jelentős vadászszemélyzet biztosította az erdők őrzését. A 15. század végére a királyi vadászatok megszűntek, a vár elvesztette jelentőségét, így 1755-ben az uradalom visszaváltásakor az egri káptalan elszámolásaiban 18 erdőkerülő és két számvevő szerepelt, akik vigyázták az erdőt, és bárcát adtak minden fuvarosnak. A százezer holdas uradalom kamarai szervezete az uradalmi igazgatóság – élén a prefektus –, uradalmi ügyészség és pénztári hivatal volt. Az erdészeti ügyeket az erdőmester irányította, aki a prefektusnak, annak távollétében az ügyésznek volt alárendelve, a gazdasági ülése-ken az ügyész utáni hely illette meg, távollét-ében erdészeti, vadászati ügyet nem lehetett tárgyalni. (VERES LÁSZLÓ 1971)

Mária Terézia 1767. évi úrbéri rendelete és megváltás következtében az uradalom területe fokozatosan csökkent, és a 19. század elején már csak a 47549 hold kincstári erdő képezte a korona-uradalmat, amit öt pagonyra (erdőgond-nokság, erdőhivatal) – Parasznya–Szentlélek–Új-huta–Mocsolyás–Diósgyőr – osztottak fel, és a szakmai felügyeletet az 1807-ben felállított budai főerdőfelügyelőség látta el. Az erdészeti alkalmazottak 1831-ben: erdőmester, számvevő, ellenőr, 2 pagonyerdész, 2 alerdész, 2 vadász, egy faraktárőr és 23 erdőőr. 1848-ban megszűnt a kamara, feladatát a pénzügyminisztérium

vette át, majd a szabadságharc leverése után a bécsi kormányzat által szervezett Országos Pénzügyigazgatóság irányítása alá került. A kiegyezéssel megszűnt az osztrák rendszer, az irányítást a magyar pénzügyminiszter vette át, és az erdészeti-bányászat-kohászat egységes irányítására 1868-ban megalakult Diósgyőrben a Magyar Királyi Államjavak Igazgatósága, amelynek önálló erdőhivatala volt, de az 1873-ban a sóvári, majd az óbudai jószágigazgató-ság irányítása alá került. Az 1879. évi XXXI. törvénycikk alapján a kincstári erdőket átvevő földművelésügyi miniszter a Tótsóvári Magyar Királyi Erdőhivatal irányítása alá rendelte a diósgyőri, mocsolyási, parasznai, újhuta erdő-gondnokságokat. 1920-ban miskolci erdőhivalt, 1925-ben miskolci erdőigazgatóságot szerveztek, ami 1949-ig működött, és közben a terme-lőegységek megnevezése és száma többször változott.

Az egyházi erdőkben kitermelt fa nagy ré-szét mezőgazdasági üzemek használták fel, így az erdők használatát az intézők, tisztartók irányították. A Coburg uradalom 1882. évi üzemterve szerint: „*az erdőgazdálkodás feletti ellenőrzést s a fa kihasználásának módját az uradalmi gazdaság főnöke, a tisztartó gyakorolta.*”

Az 1879. évi erdőtörvény alapján az egyhá-zi és magánuradalmak is kialakították önálló erdészeti szervezetüket:

Egri érsekség: Felsőtárkány, erdőmester, majd erdőhivatal, erdőgondnokságok: Felsőtárkány, Felnémet. 1930 után saját erdőrendezőiséget is szerveztek, ami a többi egyházi erdő üzemter-vét is készítette.

Egri főkáptalan: Sajóvárkony, erdőmester majd, erdőhivatal, erdőgondnokság Bogács.

Egri papnevelő intézet: Belsőpátfalva erdő-hivatal, majd főerdőhivatal, erdőhivatal Bor-sodbóta.

Szatmári püspökség: erdőmester, majd erdő-hivatal Bükkzsérc.

A Coburg uradalom cserépfalui erdőhivatala a jolsvai uradalmi erdőigazgatósághoz tartozott, 1920 után önálló lett.

A szilvási–visnyói birtok erdőmestere Szilvász-váradon székel, a Pallavicini-birtoklás idején Nagyvisnyón is volt erdőgondnokság.

A kincstári és uradalmi erdőmesterek, az erdőhivatalok vezetői szakképzett erdőtisztok – erdőmérnökök – voltak, az állami erdőkben szakképzett erdőőrök szolgáltak, és szakképzett volt az érsekségi hét, a káptalan és a szatmá-ri püspökség két-két erdőőre is. Az érsekség egyik főerdőőre az udvartartás igényeinek meg-

felelően a fővadászi teendőket is ellátta. Az erdők államosítása során a szakképzett személyzetet a miskolci erdőigazgatóság átvette, és az 1946. január 1-jén alakított Magyar Állami Erdőgazdasági Üzemek (MÁLLERD) rendelkezése szerint a mai védett területeket kezelő erdőgondnokságok az Egri Állami Erdőigazgatóságnál: Bélapátfalva, Bogács, Bükkzsérc, Felsőtárkány, Szilvásvárad, a Miskolci Állami Erdőigazgatóságnál: Bányabükk, Gyertyán-völgy, Lillafüred, Miskolc, Mocsolyástelep, Nagysom, Parasznya, Szentlélek.

ERDŐHASZNÁLAT A 14–17. SZÁZADBAN

A középkorban az erdők használata nem volt korlátozva, és a 14. század végén a Diósgyőr melletti Feketeerdőt a miskolciakkal, szikszóiakkal közösen használták. Valamilyen helyi tilalom már lehetett, mert 1399-ben Zsigmond király megparancsolta diósgyőri várnagyának, hogy a miskolciaknak házépítésre, mész- és szénégetésre, házi szükségletükre a fakivágást továbbra is engedélyezze. A 15. században az egri püspök tiltakozott, mert a diósgyőri uradalomhoz tartozó kövesdiék, keresztesiek a püspökség bogácsi erdejét vágták.

A Werbőczy-féle törvényekből következett, hogy a jobbágyoknak tilos az erdő vágása, és csak a faizási jog alapján kaphatnak szükségleteik szerint épület- és tűzifát, amiért viszont szolgáltatást kell teljesíteni. A 16. századi török-dúlások idején I. Ferdinánd kiváltságlevelet adott a miskolciaknak a Feketeerdőre, hogy elégett házaikat újra felépíthessék.

A szabad erdőhasználat megszűnésével az erdőbirtokosok tizedet szedtek a makkoltatott sertésekből, fizetni kellett a legeltetésért, a mész- és szénégetésért, és a faizásért munkát kellett végezni. 1560 körül a miskolciak a nemesi szabadságukon esett sérelemként panaszolták, hogy az erdön favágásra, vadászatra, hordókészítésre kényszerítik őket. 1654-ben ismételtlen jelentette a várkapitány, hogy a miskolciak vágják, pusztítják az erdőt, disznókat hajtanak a makkos erdőbe, de tizedet nem adnak.

Az uradalmi rendtartások községenként részletezték az úrbéri szolgálatra kötelezettek létszámát, az elvégezendő munka mennyiségét. Az egri káptalan 1749. évi elszámolása szerint a diósgyőriek 20 öl tűzifát termeltek és szállítottak a sörházhoz, 36 napon sövénynek való vesszőt vágtak és szállítottak, Kisgyőr 6 marhásjobbágya 6000 szőlőkarót szállított a bükkaljai szőlőbe, Parasznya, Varbó, Báfony

3–3 gyalogos jobbágya 3–3 napon dongát faragott az erdőn stb.

A paraszti házi és a városi céhes ipar faszükségletét eladás útján biztosították. Néhány példa az 1755. évi faárakról: épület- és szerszámfa 30 krajcár igánként, 100 darab donga 24, száz darab lécs 50, egy kifaragott gerenda 3 krajcár, 1000 darab szőlőkaró egy forint, egy szekér szén egy forint 30 krajcár, a faragott faedényekből – tányér, tál, moszár, kulacs stb. – a termelt mennyiség tizedét kellett átadni.

Jelentős erdőpusztítással jártak a 16–17. század háborúi, mert a hadjáratok során pusztultak a várak, városok palánkjai, a fából épült hidak, malmok, lakóépületek. Tinódi Sebestyén verses énekéből tudjuk, hogy Eger első ostrománál hogyan pusztultak a város és a vár palánkjai, talán ő használta először a szálfa, hasábfá szavakat: „*Nappali romtást éjjel béalkottanak, Nagy szálfákkal erős falt csináltak*”. Az árokba a törökök „*Hasábfákat oda sokat hányának Hogy nagy ostrommal arról behágának*”.

A tizenöt éves háború alatt különösen pusztult a Bükkalja, 1593-ban Borsod vármegye elrendelte, hogy a Vatta–Ábrány–Tard melletti erdőket, melyek „*az istentelen pogánynak rejtekhelyül szolgálnak a lakosok kivágni tartoznak*”.

A harcok során az eseményekhez közeli erdők pusztultak és az első katonai felmérésből tudjuk, hogy 1780 körül magas törzsű, sűrű tölgyerdők borították a Bükkalját, „*a hegyek sűrűn benőttek, így a kilátás nagyon csekély*.” Ostoros, Aranyos, Felsőtárkány térségében a fiatalos is sűrű tölgyerdő, Felnémetről Szarvaskőre a magas törzsű tölgyerdő sűrűsége miatt a rossz úton kívül lóval sem lehet átvonulni. Visnyó körül magas törzsű, sűrű vegyes erdő van, Szilvásról Balatonra az út nagyobb részt magas, sűrű tölgyerdőben halad. A koronauradalom nehezen járható erdei is hasonlóak voltak, csak nagyobb volt a bükk elegyánya, és ennek hasznosítására épült az 1710-es években az első üveghuta a Márkus-völgyben.

A RENDSZERES ERDŐGAZDÁLKODÁS KEZDETEI

A 18. század közepére alapvetően megváltozott a kamarai gazdálkodás szemlélete, egyre nagyobb jelentőségű lett a fa felhasználására épülő ipar fejlesztése. Ennek érdekében fűrészmalmot építettek a Szinván, téglágetőt Diósgyőrben, faraktárt Miskolcon. Növelték az úrbéresek fakitermelési kötelezettségét, és fakitermelésben jártas felvidéki lakosokat tele-

pítettek le a kolóniákban. A növekvő faigény már nem lehetett kielégíteni a korábbi rendszeren fakitermeléssel, ismerni kellett, hogy hol, mennyi hasznosítható fa áll rendelkezésre, ezért 1766-ban elrendelték a kamarai erdők megvizsgálását és szabályozását, amit Diósgyőrben egy geometriában járatos egri szerzetes készített el 1768 körül. A kamara mintauzeme a lipótújvári erdőhivatal volt, ahol vasművek, fűrészmalmok üzemeltetésében és erdőfelméréseben gyakorlott szakemberek dolgoztak, így amikor 1770-ben Mária Terézia parancsot adott a diósgyőri vasgyár létesítésére, a lipótújvári hámor felügyelőjét bízták meg az erdők felmérésével, amit 1772-ben készített el.

A vasgyári társulat és a koronaeradalom együttműködése nem volt zavartalan, ezért 1774-ben a kamara külön erdőterületet jelölt ki a vasgyár számára és ennek a 8555 holdas erdőnek a térszakozásos térképét és vágástervét készítette el Andreas Kneidinger kamarai mérnök, aki 100 éves vágásfordulóval számolva 3936 ölben (12500 m³) állapította meg az évente kitermelhető famennyiséget.

Kneidinger a vasgyári erdön kívül az egész uradalmat is felmérte, és ennek során figyelembe vette a korábbi kamarai utasításokat, az 1767. évi úrbéri rendelkezéseket és Mária Terézia 1769. évi erdőrendtartását. Az erdőrendtartás magyar fordításban: *„A fáknak és az erdőknek neveléséről és megtartásáról való rendelés”* szabályozta, hogy *„a felnőtt erdőket kicsoda rendtartással kell levágni... az ifjú és új növényeket mi módon kell nevelni”*. A fa felhasználásának célja szerint irányelveket adott a vágáskorokra, például: épület- és szerszámfának a tölgy 200 év, a bükk 120–150 év, tűzifának 30–40 év. Az erdők fenntartása érdekében előírta, hogy a kitermelés során holdanként 16 magfát hagyjanak, a fák ágait és gallyait is hasznosítani kell, a kitermelt fát április közepéig ki kell hordani, a fiatalost hat év múlva a sarjaktól meg kell tisztítani, ha a fák nehezen hoznak csemetét, akkor makkot kell elvetni, fiatalosan legeltetni nem szabad, a kecskéket teljesen ki kell tiltani stb.

Az erdőrendtartást az egyházi erdőkben is be kellett tartani, mert az egyházi birtokot javadalomnak tekintették, így az egyházi szervezet nem birtokosa, hanem haszonélvezője az erdőnek, és a király főkegyúri jogát a Helytartótanács gyakorolja.

A selmecbányai bányászati akadémián 1770-ben elkezdték az erdészeti ismeretek oktatását, 1807-ben erdészeti tanintézet alakult, jelentősen

fejlődött a földmérés, az erdőbecslés tudománya, és ezek figyelembevételével 1815–1818-ban új üzemterveket készítettek a diósgyőri uradalomra, a kamara pedig az erdőgazdálkodás egészét érintő részletes utasításokban szabályozta az erdőmester, az alerdész és a vadász feladatait. Idézzünk az üzemterv bevezető részéből: *„az erdőgazda feladata... az örökölt fákkal a legjobban gazdálkodni és a jövő nemzedék számára tökéletes, zárt állományokat hagyni.”* Ennek megfelelően már nem csak vágástervet készítettek, hanem a kivágott erdő felújításáról is rendelkeztek.

A diósgyőri pagony *„mind három vágássorozatának célja szálás erdő nevelése, amely magból éspedig... vagy természetes, vagy mesterséges úton, teljes záródásban nevelendő... ha az örvetődésre a kellő időben számítani lehet, akkor minden késedelem nélkül a mesterséges felújításhoz kell folyamodni... ha szükséges úgy az örvetődést, mint az ültetést kellő időben pótolni kell... ügyelni kell a kőrís, szil... juhar bőséges örvetődésére... a hárs közbekegyítése szintén figyelmet érdemel.”*

Az újhuti pagony *„II. vágássorozatának helyei alkalmasak a vörös- és lucfenyőfa tenyésztésére... a koronaeradalomnak érdekében áll, hogy... szükségletét a saját erdősegeiből fedezze. ezen vágássorozatokban a jövőben tiszta fenyőállomány nevelendő.”* (ENYEDI JÁNOS 1907–1908)

A szentléleki pagonyban a vasgyártáshoz szükséges szénfát, az épület- és szerszámfát, a vasgyáriak illetményfáját termelték három-évenként megújított szerződés szerint: például 1825-ben 5045 öl szénfát és 197 öl illetményfát. Az új vasgyár faigénye fokozatosan emelkedett, és az 1880-as években évi 50 000 hektoliter faszén (12 000 m³ szénfa), 1500 m³ bányafa, 1500 m³ épület- és szerszámfa volt.

Nem volt számottevő fafogyasztó a Keglevichék által 1790 körül épített szilvási hámor és massa, az egri vállalkozók dédesi vasműve, mert szerény kapacitással, rövid ideig működtek.

A koronaeradalom üveghutái 1770-ben 4–5 ezer öl fát használtak fel, Óhuta–Újhuta–Répás-huta üzemei azonos kapacitással dolgoztak, és Gyertyán-völgy 1885-ben kelt 25 éves szerződése is csak évi 2400 öl fa felhasználásáról szól.

A Keglevich uradalom visnyői üveghutája *„a Bikkségben, de laposan fekvő”* részen épült, ahol *„nagy bikkes erdő volt, de ottan is üveghuta keletkezvén a fákat megemésztette, jelenleg kaszálóvá tette”,* a szilvási üveghuta rövid ideig működött. (VERES LÁSZLÓ 1995)

A papnevelő intézet apátfalvi kőedénygyára a 19. században évente 1200–1600 úrméter egyes tűzifát használt fel, a főként fájának nagy részét az ózdi bányatársulat vásárolta meg, a szatmári püspökség négy vágássorozatra osztott erdejében a bérlő „*az erdő által nyújtott összes haszonvételnek kizárólagos tulajdonosa volt.*”

A 18–19. század erdőhasználatában jelentős volt az erdei legeltetés és makkoltatás. Az 1807. évi erdőtörvény bevezette a legeltetési tilalmat, de előírta: „*vigyázni kell... a legeltetés gyakorlatilag lehetetlenné ne váljék.*” A koronauradalom 1818-as üzemtervei előírták a diósgyőri pagonyban: „*a vágásoknak gyorsan való felújítására azért kell mindenáron törekedni, mert azok 25 éven túli korban a legeltetés alól nem vonhatók ki.*” Újhuta V. vágássorozata „*Diósgyőr részére legelőül, de egyszersmind szálas erdő nevelésére van szánva*”, ezért ügyelni kell arra, hogy „*a vágások megrágás ellen biztosítva legyenek és... a 25 év tilalmi időszak által úrbéri nehézségek ne támaszthatssanak.*” Milyen sűrű lehetett az a 25 éves bükkös, ahol legeltethető fű termett?

A pénzügyi igazgatás időszakában a szarvasmarha, ló és sertés mellett éveken keresztül juhokat is legeltettek, pl. 1871 nyarán 2337 holdon 1150 juh járta az erdőt. (VIGA GYULA 1985)

A legelőhiány miatt az 1879. évi erdőtörvény sem tiltotta teljesen az erdei legeltetést, csak korlátozta, időlegesen tilalmazta ott, ahol a legelő állapot kárt okozhat. Az üzemtervek ennek megfelelően erdőrészletenként tervezték a legeltetést, pl. az érsekségnél Felsőtárkányban 4802, a papnevelő erdejében 2003, a szatmári püspökségnél 2893 holdon. A diósgyőri erdőgondnokság 5103, Szentlélek 4948 holdon legeltethetett. 1894-ben Diósgyőr 4050 hold nyári és 2266 hold őszi legelőt engedélyezett.

A tiltott helyen végzett legeltetés kihágásnak számított, büntették, de az erdőt járó több száz szarvasmarhától nem tudták megvédeni az erdőt. Idézzünk az üzemtervekből: „*legeltetés folytán hézagos, lerágott, majdnem tisztas jellegű erdőrézlet... a fiatal csemeteket a szarvasmarha lerágta*” stb.

Mindezek következtében az egyre nagyobb tisztásfoltok fokozatosan összeértek és 1911-ben Létrás–Jávorkút–Nagymező térségében már 283,8 hold rétet és 289,0 hold legelőt üzemterveztek. A 10692/1924. FM rendelet engedélyezte a miskolci erdőhivatalnak, hogy további 554,1 hold erdőt legelővé alakítson át. Nagyobb tételek: Tebe 125,3 – Lófő 111,4 – Bagoly-hegy 104,6 – Nagy-mező újabb 70,3 hold. A kormány hegyi

legelő programjának megfelelően az 1920/30-as évek fordulóján újabb erdőket jelöltek ki a „*ridegjóság*” számára – Csengösfertő 85,0 – Fehér-kő-lápa 69,5 hold, ahol a faállományt 0,4 sűrűsége ritkítva fáslegelővé alakították át. Az így koncentrált kincstári legelők, mint üzemem kívüli erdők összes területe 1936-ban 1185,0 hold volt.

Az egyházi erdőkben csak az uradalmak és a személyzet állatai legelthettek, a szatmári püspökség 47,3 hold koncentrált legelőt létesített 1931-ben a személyzet részére. A sok évszázados erdei legeltetés és makkoltatás hatása az erdő életközösségének megváltozásában, a sarj arányának növekedésében, az elgyertyánosodásban ma is érezeti hatását. (LIPPÓCZY BÉLA 1923; JÁRÁSI LŐRINC 1997)

ÜZEMTERVI ERDŐGAZDÁLKODÁS (1880–1945)

Az 1879. évi XXXI. tc. előírása szerint megújították a kincstári erdők üzemterveit, és elkészítették az egyházi erdők és a hitbizomány első üzemtervét, amelyek rendelkeztek az erdők fenntartásáról is, de az erdőművelés érdekei gyakran háttérbe szorultak, mert a földművelésügyi kormányzat a fának tövén, nyilvános árverésen történő eladási rendszerét vezette be. A kincstári erdőket 100 éves vágásfordulóval a tótsóvári, az egyházi erdőket 60–80 éves vágásfordulóval a közalapítványi, a Coburg birtokot a saját uradalmi erdőrendezés üzemtervezte. Idézzünk az egri főkapitány üzemtervéből: „*ezen erdő úgy rendezendő be, hogy a szükségleten felüli rész a lehető legelőnyösebben értékesíthessék... a tartamosság biztosítva legyen... az erdő tehát vékonyabb haszonfa és tűzifa gazdaságra rendezendő be... a sarjüzemet szálüzembe kell átváltoztatni*”.

Az egyes időszakok véghasználati fatömegét (m^3) és a gyérítések területét (kat. hold) a táblázat tartalmazza (1. táblázat).

Az adatok elemzéséből kitűnik, hogy az üzemtervek megújításával többször változott a fahozam, a végrehajtásnál pedig az üzemterv alapján, de 1920-ig lényegesen kevesebbet, a lehetőség és a szükséglet szerint termeltek.

A 19–20. század fordulóján elsősorban a szállítási viszonyok voltak meghatározóak, mert a teljesen feltáratlan erdők Eger kivételével legalább 20 km távolságra voltak a piactól vagy a MÁV állomásaitól. Az érsekség azért termelhetett, mert „*az egri piacon a tűzifa*

Erdőhivatal, időszak	Véghasználat (m ³)		Gyérítés (kat. hold)	
	terv	tény	terv	tény
Szentlélek 1911–1920 1921–1930	168 281 145 404	78 399 142 445	3696 4867	851 2558
Parasznya 1912–1921 1922–1934	186 246 98 550	57 130 128 997	3041 x	1703 x
Mocsolyás 1914–1923 1924–1936	157 041 135 200	43 604 127 567	2934 5351	1731 3074
Nagysom 1920–1931	69 480	62 549	3859	1567
Bányabükk 1920–1929 1930–1939	95 445 104 700	95 231 105 941	3302 3381	1564 2820
Lillafüred 1920–1932	102 102	90 091	3724	2494
Érsekség 1887–1896 1897–1906	273 018 209 138	242 310 180 815	1139 1202	1136 1111
Főkáptalan 1914–1923 1924–1933	10 118 13 700	9 016 17 567	168 461	168 411
Szatmári püspökség 1895–1904 1905–1921 1922–1931	88 986 135 354 66 820	82 895 142 396 63 051	304 x 2802	171 2069 2043
Coburg uradalom 1882–1891 1892–1901 1902–1911	63 081 93 273 104 370	56 553 79 147 107 744	612 740 x	0 265 x

1. táblázat

x – adat nem áll rendelkezésre

jól és biztosan értékesíthető.” Coburnnál „az előírás értékesítés hiányában nem volt eszközölhető.” A kincstári elmaradás indoklásai: „a faanyagnak szekerrel való kiszállítása haszonnal nem járhatott... a jelentékeny megtakarítást a háborús közállapotok okozták”.

Alapvetően megváltozott a helyzet, amikor 1908-ban átadták a forgalomnak az Eger–Putnok vasutat, és ehhez csatlakozva már 1908-ban

megépült Szilvásvárads térségében a gőzüzemű, a Bükk-fennsíkban a lövontású erdei vasút. Az érseki uradalom 1915-ben kezdte a felsőtárkányi vasút építését, amit 1921-től az Egri Hordó- és Faipari Vállalat bővített a Piszkos-lápaig, majd ehhez csatlakozva kötélpályát építettek a Hórvölgybe. 1919–1923 között kiépült a kincstár Szinva-völgyi, később lillafüredi Állami Erdei Vasútja, majd állami beruházásból 1932-re

elkészült a Lillafüred–Eger közötti műút, a jávorkúti út, az 1940-es évek elején pedig a Hór-völgyi és a mályinkai út.

A Trianont követő válság idején az állami költségvetés nem biztosított elegendő pénzügyi keretet a kincstár 1908-tól bevezetett házilagos termeléseire, így az 1918-as makktermés kihasználása érdekében Szentlélek és Lillafüred is csak 10–12 000 m³ véghasználatot termelt, Parasznya, Nagysom, Gyertyán-völgy évi átlaga alig 2000 m³ volt. Az uradalmakban megjelentek a vállalkozók, 1920-ban a MÁV 78 000 m³ fát vásárolt a szilvásvárad uradalomtól, 1922-ben az érsekség kapott engedélyt az elmaradt 200 hold (kb. 30 000 m³) véghasználat kitermelésére, a vasút bővítése és a kőtélpálya pedig lehetővé tette, hogy a szatmári püspökség és a Coburg uradalom is növelje véghasználatait, aminek következtében a püspökség 1884-ben üzemtervezett 1677 hold 61 éven felüli bükkzsércei erdejéből 1924-re csak 765 hold maradt.

Az 1926. évi teljes makktermés kihasználása érdekében az FM hozzájárulásával Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közigazgatási Bizottságának Gazdasági Albizottsága engedélyezte a miskolci erdőigazgatóságnak, hogy az 1928–1931. években a főhasználatra előírt évi fatömeg érintetlenül hagyásával 97 810 m³ véghasználatot: „*az első fordulószaki területek közé bevonhassa és azokon a fokozatos felújítógazdaság elvei szerint főhasználatot gyakorolhasson.*”

A világgazdasági válság idején szociális és munkásérdekekre, a faimport csökkentésére való hivatkozással a hatóságok újabb rendkívüli termeléseket engedélyeztek. 1932-ben az erdőigazgatóság 21 800 m³ véghasználatra kapott engedélyt megtakarítási kötelezettséggel, Mocsolyás és Parasznya 120-ról 100 évre csökkenthette a vágásfordulót, a többletet egyszerre kitermelhette. Engedélyezték, hogy a természeti emlékek üzemtervezett Diósgyőr 127E erdőrészlet 130 éves bükkösében 5500 m³, Kisgyőr 52A erdőrészlet 150 éves kocsánytalan tölgyesében 2500 m³ megtakarítás nélküli véghasználatot végezzenek. Mindezek következtében a 62 301 m³ keretszámmal szemben az 1931/32. költségvetési évben 119 222 m³ véghasználatot termeltek a bükki kincstári erdőhivatalok.

1933-ban a főkáptalannak is engedélyezték, hogy az éves használaton felül egy évi rendkívüli és azon felül 26 800 m³ véghasználatot végezzen 1954-ig tartó megtakarítással. Figyelmet érdemel a szatmári püspökség 14 784 m³ rendkívüli használatának 1940. évi engedélyezési feltétele: a jövedelemből 40 000 pengőt erdősí-

tésre, ápolásra, út- és erdőőri lakás építésére kell fordítani.

Nem az erdészeti szakszemélyzet vagy az uradalmak vezetőinek elhatározásán múlott az üzemtervtől eltérő használat. Ők csak végrehajtották a mindenkor kormány kényszerülte intézkedéseit. A 3907/1917. M. E. sz. rendelet felhatalmazta a földművelésügyi minisztert, hogy „*minden birtokost kötelezhet erdeje vágásra érett és okszerűen kihasználható faállományának*” kitermelésére. A 3296/1918. M. E. sz. rendelet megjelenéséig a magánerdő tulajdonosának még engedélyt sem kellett kérnie a fakitermelésre, így pl. 1916-ban gr. Zichy Béla 100 000 úrm. tűzifa árverését hirdette a mályinkai erdejében 600 ezer korona kikiáltási áron.

A honvédelemről szóló 1939. évi II. törvény alapján a 4390/1940. M. E. sz. rendelet ismét bevezette a kényszertermelést, és az FM előírta, hogy milyen választékból mennyit termeljen az erdőbirtokos. Az okszerű kihasználást alig vették figyelembe, mert pl. 1939/40-ben 75 876 m³ véghasználatot végeztek a Bükk hegység állami erdeiben, de az erdőművelési tervek mesterséges erdősítési adataiból arra következtethetünk, hogy ennek jelentős része üzemtervtől eltérő, rendkívüli termelés volt.

A gyérítési területben 1920-ig az előhasználatok is szerepelnek, mert itt számoltak el minden véghasználat előtti és utáni termelést. Ha pl. egy 143 holdas erdőrészletben kitermeltek 1984 m³ hagyásfát, akkor azt előhasználatként számolták el. 1910 után a kincstári üzemtervek esetenként részletezték a gyérítés, tisztítás, esetleges használat adatait, de a leszámolásban ismét összevonták. A korabeli felfogásnak megfelelően csak a főfafaj teljesen alászorult egyedeit és a gyomfákat lehetett kitermelni, ezért holdanként 2–4 m³ volt az előírás, de rendszerint ezt sem teljesítették, mert a tövön való faeladás miatt nem akadt vállalkozó a gyérítések végrehajtására. Figyelmet érdemel, hogy az állami erdőkben mindig sok gyérítést terveztek, aminek felét, negyedét teljesítették, de az elmaradást nem indokolták. Az alacsony költségkeret itt is hatott, mert pl. 1922-ben Diósgyőr 91, Lillafüred 14, Nagysom 63, Szentlélek 54 hold gyérítést végzett, de a miskolci erdőigazgatóság megalakulása és a pénzügyi stabilizáció után ugrásszerűen emelkedett a gyérítés területe. 1920 után az üzemtervek már holdanként 8–12–18 m³ belenyúlással terveztek, 1930 után pedig előírták: a fatömeg csak tájékoztató jellegű, a gyérítésnél az állományápolás bír fontossággal. A szakszemélyzet gyérítés

elterjedésében nagy szerepet játszottak azok a kísérletek, amelyeket az 1930-as években Roth professzor vezetésével Csanyik, Lyukó, Hollós térségében 19 próbatéren végeztek, és amivel bebizonyították a záródásbontás fontosságát, az 50 év alatti és feletti gyéritések jellemzőit.

Az első üzemtervek csak általánosságban rendelkeztek az erdő felújításáról és súlyosbította a helyzetet, hogy a 19. század végén a minisztérium előírta: *„minden vágásterületen úgy a kihasználás, mint a teljes felújítás legkésőbb 5 (öt) év alatt befejeztesék”,* ha nincs elég újulat, akkor *„alávetés eszközölnendő úgy, hogy a végvágás az 5. (ötödik) évben műlhatalatlanul foganosítható és a vágásterület teljesen beerdősítve legyen”.* Ennek alapján az üzemtervek úgy rendelkeztek, hogy „az első rendszeres kihasználásnál... a meglévő fatömeg mintegy fele része fog csak kiszedetni, míg a másik fele csak a tarolóvágás alkalmával fog levágni... kiváló gond fordítandó a magfák kijelölésére, amitől a felújítást várjuk”.

Az üzemtervek azt is előírták, hogy a gertyánt az első vágáskor ki kell termelni, a bükk, a kőris, a juhar, a szil lehetőleg mindenütt maradjon meg a végvágásig. A tővön való eladás miatt azonban ez alig valósult meg, mert éveken keresztül pl. a Zartl bútorgyárnak 880 m³, a vízfűrész bérlőjének 800 m³, a diósgyőri iparosoknak személyenként 10 m³ haszonfa tővön való megvételére volt szerződése éppen a végvágásig meghagyandó fafajokra.

A vevők a felújítással nem törődtek, így a diósgyőri erdőgondnokság 1901-es üzemterve 324 hold erdősíntendő tisztást és 925 hold kiegészítendő fiatalost állapított meg. Ennek ellenére erdősíntésre csak 2–3 ezer koronát fordítottak, pl. 1908-ban 3210 K-t, amikor az erdőhasználat nyeresége 76 772 K volt. (ENYEDI JÁNOS 1907–1908)

Az üzemterv készítője felismerte, hogy a ritka magtermés miatt *„a szokásos öt évi felújítási időtartam itt alig lesz tartható”,* ezért ha a felújítás *„10 év alatt sem sikerülne... a második fordulószaki területen is eszközölhető vetővágás előzetesen kikérendő engedély mellett”.* Ilyen indokkal engedélyezett 197 holdon 25 715 m³ üzemtervtől eltérő véghasználatot 1908-ban Borsod vármegye első fokú hatósága a Savós-Szentlélek-Kiscsipkés térségében, 80–105 éves bükkösben.

Az 1930-as évek üzemtervei így értékelték ezt az erdőfelújítást: *„hatalmas, összefüggő területeket bontottak meg és használtak ki egyszerre, minek következtében a természetes felújításhoz szükséges talajüdeség, páratartalom*

stb. megszűnt és így a természetes felújítás nem sikerült... a mesterséges alávetést... éppen a magtermés hiánya miatt legtöbbször nem vagy csak felületesen alkalmazták”.

Az 1910-es évekre fejlődött a fűrés- és lemezipar, a téltés, szárítás, gőzölés, növekedett a bükkösök értéke, és előtérbe került a bükkösök természetes felújítása. A szakemberek felismerték, hogy szoros összefüggés van a véghasználat módja és a felújítás eredményessége között, ezért kiemelten foglalkoztak a természetes felújítás elméleti és gyakorlati kéréseivel. Kaán Károly érdeme, hogy a badeni módszerből kifejlesztett szálalóvágásos haszonfagazdaság kialakítása érdekében tudományos kísérletek kezdődtek a bükki állami erdőknben. Roth Gyula sikeres vonalás és szegélyes szállási, csoportos felújítási, hízalási kísérleteket végzett Rejte és Hollóstető térségében. Fehér Dániel az erdőtalaj nitrogén, foszfor, kálium tartalmát és annak gyakorlati jelentőségét vizsgálta a bükkösökben, Magyar Pál részletes ökológiai vizsgálatokat végzett, amikor Zólyomi Bálint, Jakucs Pál és társaik is felhasználta az 1950-es években a Bükk növényföldrajzi térképezésekor.

Az egyházi és Coburg uradalmak üzemtervei is meghatározták a fokozatos felújítás fontosabb elveit: legalább háromszori bontás szükséges, kezdetben csak óvatosan szabad bontani, először a nagy böhöncöket kell kitermelni, nagyobb lékek, hézagok ne keletkezzenek, a magtermés évében a talajt borító sarjakat, cserjéket ki kell irtani stb. A déli és nyugati kitettség miatt kedvezőtlenebb termőhelyen ritkábban volt maktermés, ezért fenyővel is erdősíntettek, de a vadkár miatt kevés eredménnyel. A túlszaporodott szarvas- és vaddisznó-károsítást az üzemtervek is leírták: az igen nagy számban tenyésző fővad a kisebb foltokat feltétlenül elpusztítja, a vaddisznó tőben elrágja a csemetét (egri érsekség); az aszály után megmaradt erdeifenyőt a fővad tönkretette (Coburg uradalom); *„mintha kertész ollója nyírta volna le a fiatal törzseket, oly egyenlő magasságban vannak lerágva... a lucfenyő a szarvas által igen sokat szenved... a tönkretett és hézagos fiatalosok területe megközelíti a 800 k. holdat... ezen... a szarvasállománynak a minimumra való leszállítása által lehet segíteni”* (Diósgyőr); *„a háborút követő forradalmi időszak a szarvasállományt majdnem teljesen kiirtotta s így most az erdőnek ez a károsítása legalább egyelőre nincs meg”* (Lillafüred).

A nyugalom nem tartott sokáig, mert Gyertyán-völgy 1934-es üzemtervében már leírták:

„a gyönyörű természetes tölgy újulatok... semmiféle növekedést nem mutatnak a folytonos lerágás következtében.” Az egri érsekség és a főkáptalan erdejében a vadászat házi kezelésben volt, de csak az udvartartás számára lőttek vadat. Az állami erdők nagy részén bérbe adták a vadászati jogot, a bérlők sok vadat tartottak, az állami költségvetés pedig nem biztosított keretet a vadkárelhárító kerítések építésére.

A korabeli üzemtervi feljegyzések is jelzik az erdőművelési problémákat: „a bükkösök felújítása a kezelő erdőteriszt legjobb belátása szerint eszközölendő... a fölös számú vadak selejtező kilövését az erdőhivatal házilag gyakorolja... kiegészítésre szorul 995,9 hold fiatalos 562,4 hold pótlandó területtel” (szatmári püspökség – ez azt jelenti, hogy a területnek több mint fele üres); „a fatömeg értéke még a felújítási költségeket is alig fedezi... további pótlásra nem írható elő... 8–10-szeres kísérlet után alig marad némi nyoma a kultúrának” (Coburg uradalom).

AZ ERDŐK EGYÉB RENDELTETÉSE

Az üzemtervezett terület 94–99%-a üzemi, fatermesztési célú erdő, az egyéb terület 20–50%-a véderdő és terméketlen, a többi nyiladék, ház, kert, szántó, rét, legelő volt. Az 1879. évi erdőtvény alapján kijelölt nagyobb véderdők: Szentlélek 318, Lillafüred 313, Bányabükk 145, kincstár összesen 864 hold, Pallavicini Nagyvisnyó 435, egri érsekség 152 hold. Az első üzemtervek előírtak a véderdőkben kisebb alátelepítéseket, pl. Szilvásváradon 14,7 holdat, 942 korona költséggel, keveset el is végeztek, de az aszály és a vad rendszerint tönkretette. Az 1920-as években eredményes kopárfásításokat végeztek a Szinva-völgyben, a Tiszavidéki M. Kir. Erdőhivatal kopárjavítási tervet készített 1928-ban a főkáptalan 9 bogácsi földrészletére, 120 kat. hold területre. A teljesítést nem ismerjük.

Az erdőkincstár már a 19. század végén felismerte az erdők közjóléti szerepét és, 1892

után a lillafüredi nyaralótelep körül 475 hold parkerdőt jelöltek ki és rendeztek be séta- és turistautakkal, padokkal, kilátóval. A Palota Szálló felépítése után a 841,3 kat. holdra bővült parkerdőben újabb turistautak, bob-, golf- és sípálya, síugró épültek.

1922-ban természeti emlékként üzemtervezték a 11,3 holdas, 150 éves mocsolyási tölgyest, a lillafüredi 7,1 holdas, 130 éves bükköst és a 20,8 kat. hold területű jávorkúti lucost. A bükköst kitermelték, a tölgy- és lucalományokat 1942-ben természetvédelmi területekké nyilvánították, a szilvásváradai Pallavicini-birtok 42,2 kat. hold idős bükkösével együtt.

ÁLLAMI ERDŐGAZDÁLKODÁS

A földreformról szóló 600/1945. M. E. sz. rendelet alapján az egyházi és magánerdők állami tulajdonba kerültek. A háborús károk helyreállítása, az ipar és a lakosság ellátása olyan nagy faigénnyel járt, amit 1945/47-ben csak rendkívüli termelésekkel lehetett kielégíteni. A közgazdasági viszonyok azonban nem tették lehetővé, hogy az állam gazdálkodjon is az államosított erdőkben, ezért a kitermelésre kerülő fát tövön adták el a fakereskedőknek. Mindkét erdőigazgatóság előírta a termelő favalasztékokat, de azt egyetlen kereskedő sem tartotta be.

A forint bevezetésével javult a pénzügyi helyzet, és a MÁLLERD elrendelte a házilagos termelést. Az erdőigazgatóságok elkészítették az 1946/47. évi vágástervet, de mivel azok elmaradtak „az országosan fokozott igényekhez képest”, ezért 50%-kal több véghasználat kitermelését írták elő. 1947/48-ra kevesebbet terveztek, de a gazdasági főtanács a miskolci erdőigazgatóságnak pl. 40 ezer úrm. tűzifa terven felüli termelését írta elő. A szakemberek végül elérték, hogy a túltermelések megtakarítása érdekében 1948/49-re csökkentsék a véghasználati keretszámot, és ennek mértékét a miskolci erdőigazgatóság néhány adatával szemléltettük a 2. táblázatban.

A megtakarítás azonban nem sokáig tar-

	1946/47	1948/49
Bánya-bükk	20 644	9 316
Gyertyán-völgy	21 879	6 959
Parasznya	32 500	13 700
Szentlélek	23 879	12 130

2. táblázat

tott, 1950/51-re 40%-kal ismét felemelték a keretszámot, de mivel nem határozták meg a véghasználat fatömegét, így az erdőgazdaságok gyéritésből tervezték a többlet kitermelését.

Az erdőművelés terén még rosszabb volt a helyzet, mert anyagi fedezet nélkül csemetetermelésre, erdősítésre gondolni sem lehetett. 1946. januárban pl. a miskolci erdőigazgatóság 1,04 milliós hitelt igényelt csemetekerti munkára, március-áprilisban 12,092 milliót, májusra 4 milliódot, de „*az igényelt ellátmányok csak olyan töredékét kapta meg, hogy... azszal a megkezdett munkálatokat a legelején abba kellett hagyni*”. 1946 őszén felmérték az erdősítési hátralékot (a miskolci erdőigazgatóság teljes területén 14 153 kat. hold), ütemtervet készítettek annak öt év alatti felszámolására, de az 1946-ban meghatározott erdőgazdaságpolitikai irányelveknek megfelelően 70% fenyő és 30% lombcsemetével számoltak. Pénzügyi keret hiányában azonban csak a 3 éves tervben (1947–1949) kezdődhetett meg a végrehajtás.

Központi utasításra a helyi irányelvek alapján ötéves erdőművelési tervet készítettek, elkezdődött a tölgy makktermő állományok kijelölése, előírták, hogy „*ahol arra lehetőség van, át kell térnünk a magról történő természetes felújítására*”. E szűk célok megvalósításába azonban beleszólt a politika, mert a rendszeres felajánlások és munkaversenyek, a kritika és önkritika, az éberség uralkodott mindenben, hogy „*kítakarítsuk a régi rendszer kártevő elemeit, és helyükre a legjobb szakembereinket és munkásosztályunk, dolgozó parasztságunk kádereit állítsuk*”.

Egymást követték az átszervezések, 1951 nyarán ismét felemelték a kitermelendő fatömeget, elkezdődött a szálában való termelés, mert a fakitermelésben is „*át kell térni a nagyüzemi, ipari jellegű kitermelési módra... a közelités és szállítás feudális elmaradottsága miatt nem tudunk a kitermelések szocialista módszerével lépést tartani*”.

Ennek jegyében kezdődött el 1953 júliusában (!) a dorongósi felújítóvágásban a gépesített kísérleti termelés motorfűrészekkel, lánctalpas és kerek traktorokkal, amik 70%-os kárt okoztak az újulatban. A kíméletlen módszer az erdőművelési szakemberek országos felháborodását váltotta ki, de a felső vezetés szerint az volt a fő hiányosság, hogy elhanyagolták a politikai munkát, a versenytáblát csak dísznek tartják, nem biztosították a versenymozgalom nyilvánosságát. (JÁRÁSI LŐRINC 1997)

1953-ban újra felemelték a fakitermelési terveket, befejeződött a Szilvásvárad–Bükk-fennsík erdei főfeltáróút építése, és mindenütt elkezdő-

dott a túltartottnak minősített bükkösök kitermelése. A kedvezőtlen tapasztalatokon okulva azonban megszűnt a szálában való termelés, a kíméletlen vágástéri közelítés és a Minisztertanács 1040/1954. sz. határozata összefoglalta az erdőgazdálkodás fejlesztésének főbb irányelveit: a gépesítés fokozása, feltáró utak, rakodók építése, a táji erdőművelés bevezetése stb. 1955-ben mindkét erdőgazdaságot gépesített gazdasággá szervezték műszaki csoporttal, géppállomással.

Ebben az időszakban a gépeket csak egy-egy művelet elvégzésére használták, ezért erdészeti gépesítési kutatás kezdődött. A lillafüredi erdészet területén a vágástéri feltárás, termelés, közelítés, kiszállítási fejlesztésével kapcsolatban olyan kísérleteket folytattak, amelyek példaként szolgálhattak a fahasználat és az erdőfelújítás érdekeinek összehangolására.

Az erdőgazdaságok fokozatosan felszámolták az erdősítési hátralékot, a szakemberek célul tűzték ki az erdőművelési feladatok egységes elveinek kidolgozását. Előterbe került az erdőtípológia gyakorlati alkalmazása, a termőhelyfeltárás, és az Országos Erdészeti Főigazgatóság több tucat neves szakember sokéves munkájának eredményeként kiadta „*Magyarország erdőgazdasági tájainak erdőfelújítási, erdőtelepítési irányelvei és eljárásai*” című utasítás jellegű könyvsorozatát.

A 18. Bükk hegység erdőgazdasági táj fontosabb előírásai: növelni kell a kocsánytalan tölgy és bükk arányát, át kell alakítani az elkörisesedett, elgyertyánosodott, elcseresedett rontott állományokat. A lucos kultúrerdőket bükkkegyes lucosokká kell átalakítani, a fenyők arányát 4,0%-ról 9,5%-ra kell emelni. Egyes erdőtípusok b jelű célállományában azonban 30–40% luc- és vörösfenyőt tervezhettek, így a fenyők aránya nagyobb is lehetett.

A fenyvesítés programja az 1950-es évek elején fogalmazódott meg, amikor szállóige lett az erdőben és fában való szegénységünk. 1960 körül újra meghirdették, hogy a fahiány leküzdésében fontos szerepe van a gyorsan növő fajafajoknak, ami „*célszerűen veti fel a lucstermesztés nagyobb mértékű felkarolásának kérdését*”.

Volt olyan vélemény is, hogy a jövőben nagyobb területen kell alkalmazni a természetes felújítást, de ez „*a bükkösökben bonyodalmat okoz*”, mivel a bükk ritkán és a várt időponthoz képest többéves elmaradással terem magot. A bonyodalom a nem megalapozott üzemtervi szemléletből adódott. Az alacsonyan megállapított vágásérettségi kor miatt pl. a lillafüredi és répáshutai erdészetek korabeli

üzemterve 849000 m³ vágásérett fatömeget állapított meg. Ennek 80%-át teljes fatömegeggyel előírták véghasználatra, tehát 10 éven belül végvágni kellett.

Tény, hogy az évszázadokon keresztül legettett és a nagyobb fűtermés érdekében többször felgyújtott, vadkárosított erdőrészek faanyaga gyenge minőségű volt. Nem lehetett azonban általánosan kimondani, hogy a túltartott állományok faanyaga romlásnak indult, azt tartalmazni nem lehet, sürgősen ki kell termelni. Hasonló helyzet volt a Nyugat-bükki Állami Erdőgazdaságnál is, ekkor vágták le az évtizedekig vitatott fennsíki részt, ahol az 1964. évi erdészeti vándorgyűlés résztvevői *„minden magyarázkodás és ígéret ellenére aggodva szemlélték a vén bükkösök helyén elterülő, reménytelennek tűnő hatalmas vágásterületet”*.

Itt fogalmazták meg, hogy a Bükk-fennsíkon a lucfenyőt előhasználati illetve véghasználati fatömegnyerés céljával kell tervezni. A lucos-bükkösökben 10–30%, a bükkös-lucosokban 30–60% lucfenyő elegyarányal a termőhelyi viszonyok és a bükk feljúlásának függvényében. Feketesár kísérleti parcelláin be is mutatták *„az eddig gyakran fenntartással fogadott lucosítás eredményességét”*.

A népgazdaság új irányítási rendszerére való áttérés jegyében a Kelet-bükki Állami Erdőgazdaságnál rendezett 1968. évi vándorgyűlésen az ország erdész szakemberei a pénzügyi eredmény mérését, az árak és a bérek összefüggéseit, vagyis közgazdasági problémákat elemeztek. Elhangzott ugyan, hogy az erdőgazdaságot *„nyomja... a nagy és inkurrens fakészlet”*, de a vágásérett vagy ahhoz közel álló 9000 hektáron kimutatott 3,4 millió m³ élőfakészlet hasznosítását a főhatóság az erdőgazdaság és a fűrészipar összevonásával tervezte megoldani. Az új ösztönzési rendszer miatt az erdőgazdaságok erőiket a fakitermelés növelésére s a fafeldolgozás fejlesztésére (felnémeti, ládi fűrészüzemek) fordították, ezért hátrányos helyzetbe került a fatermesztés.

A szakemberek hamar felismerték, hogy szakmai szembenállás alakult ki az erdőművelés és fahasználat között, és részletes szakkikkekben elemezték és vitatták az erdőművelés helyzetét. Megállapították, hogy *„nincs válság, de válságjelek sok tekintetben mutatkoznak... a szocialista termelési viszonyok az új gazdaságirányítási rendszerben az erdőművelés helyzetét stabilizálják és megteremtik a további fejlesztés lehetőségeit. A hiányosságokat sürgősen ki kell küszöbölni”*.

1971-ban kormányhatározat rendelkezett a Mátra–Bükk fejlesztéséről, 1972-ben a VII. Erdészeti Világkongresszus meghatározta az erdők termelési, környezetvédelmi, szociális-tüdülési funkcióit, 1977-ben megalakult és 1988-ban hatósági jogkört kapott a Bükk Nemzeti Park.

Mindez újabb feladatokat rótt az egyre nehezebb helyzetbe kerülő erdőgazdaságokra. A stabilizáció nem sikerült, a makktermés hiánya, a tölgyesek rohamos pusztulása, az egyre súlyosabb vadkár miatt a megbontott állományok felújítása egyre jobban elmaradt a szakmai követelményektől. Jelentősen romlott a jövedelmezőség, mert az ipar növekedési ütemének lefékeződése fapiaci pangást idézett elő. A fatermékek termelői ára csökkent, az anyag- és energiaárak, a munkabérek és járulékaik emelkedtek, és mindezek következtében 1984-ben a Borsodi Erdő- és Fafeldolgozó Gazdaság *„a veszteség küszöbén állt”*.

1985-ben, az Erdők Éve jegyében ismét Egerben volt az erdészek vándorgyűlése, és az Oldal-völgyön haladva megállapították: *„A legszebb erdők abból az időszakból származnak, amikor a nagyvad-állomány... még elviselhető szinten volt”*. Ezt bizonyítandó a Hosszú-völgy jó 100 hektárnyi bekerített, szépen fejlődő fiatalosát összehasonlították a kerítetlen területtel, ahol az 1969. évi teljes makktermésből származó, tökéletes újjulatból *„itt-ott már csak szánalmas hírmondó maradt”*.

A Völgyfő térségében megdőbvenve szemlélték, hogy a *„szilárdság és méltóság szimbólumává magasztosult tölgyfák jelentős része kiritkult koronával halódva, vagy égnék meredő száraz ágcsomokkal... lábon állva várja végzetes sorsát”*.

A természetvédelem iránt elkötelezett szakemberek már 1984-ben rámutattak, hogy az eredménycentrikus szabályozó rendszer, az elmentéses intézkedések, a túlzott vadlétszám milyen káros hatással vannak az erdőgazdálkodás és a természetvédelem kapcsolatára, de változás nem történt. 1980 után felügyelő bizottság működött a Borsodi EFAG-nál, 1985-ben tárcaközi bizottság vizsgálta az erdőgazdaság helyzetét és megállapította: *„A Bükk és Zempléni-hegység jó növekedésű, magas használati értékű tölgy és bükk erdeiben súlyos gondok vannak az erdővagyon fenntartása terén. Az ökológiai egyensúly, a természetvédelem érdekei azt követelik, hogy ezeket az erdőket természetes úton – általában tíz évnél hosszabb idő alatt – újítsuk fel”*.

A bizottság javaslatokat dolgozott ki a tartamos erdővagyon-gazdálkodás helyreállítására,

az erdőfelügyelőség módosította a keretszámokat, az erdőgazdaság jelentősen csökkentette a fakitermelést. Mindezeknek azonban már alig volt hatása. Központi elvonás miatt 1988-ra az eredmény 10%-a maradt fejlesztésre, a rendszerváltás pedig alapvető változásokat eredményezett az erdőgazdálkodás egész folyamatában.

Terjedelmi korlátok miatt csak röviden tekinthetjük át az elmúlt évszázadok erdőgazdálkodását. Számszerű adatokkal szemléltettük, hogy az egyes időszakokban ki mit tett vagy nem tett az erdők fenntartása érdekében. Az üzemtervekből, szakcikkekből, tanulmányokból idézett részleteket a tények igazolására illetve magyarázatára használtuk fel.

Az adatokból kitűnik, hogy az egyenlő évi fahozam nem érhető el, és arra nincs is szükség, az üzemterv nem volt és nem is lehet „*kényszerzubbony*”.

Számtalan példával szemléltettük, hogy különleges vagy rendkívüli helyzetben nem az üzemterv, nem az erdőbirtokos vagy az erdőszeti szakemberek, hanem a világháborúk, válságok, kormányrendeletek és utasítások stb. határozták meg a kitermelendő fa mennyiségét és minőségét, és éppen az üzemtervet jóváhagyó miniszter rendelte el az üzemtervtől eltérő véghasználatokat. Ilyen körülmények között hibát is elkövettek elődeink, de erdeink mai állapota bizonyítja az erdő iránt elkötelezett szakmai tevékenységünket.

Ma nincs rendkívüli helyzet, ezért használtsuk Roth professzor tanácsát: „*tanuljunk a múltból... a természetes felújításhoz türelem kell, sok türelem, igen sok türelem*”.

Így valósul meg, hogy az erdő több, mint nyersanyagforrás, az erdőnek nincs alternatívája. Az erdő védelmi, gazdasági, szociális, esztétikai értékeivel együtt nemzeti kincs, amit őriznünk és fejlesztenünk kell magunk és utódaink számára.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

- Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár IV.B-814.
Borsod vármegye Közigazgatási erdőszeti Bizottság iratai b. üzemtervek. No.4., 18., 21., 22., 24., 29., 30., 38., 45., 50., 77., 90., 92., 118., 119., 131., 135.;
- Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár XI.601.
A diósgyőri koronauradalom iratai
- Heves Megyei Levéltár IV-415. Heves vármegye erdőgazdasági üzemtervek. No.25., 26.

IRODALOM

- Enyedi János (1907–1908): A Diósgyőri M. Kir. Erdőgondnokság ismertetése. Magyar Erdész
- Járasi Lőrinc (1997): Erdőgazdálkodás Bánkúttól Nagy-Milicig. Miskolc
- Lippóczy Béla (1923): Az erdei legeltetés káros hatása és szabályozása a diósgyőri uradalomban. Erdészeti Lapok
- Szilas Géza–Kolossváry Szabolcsné (1975): A diósgyőri kincstári uradalom erdőgazdálkodása. In Erdőgazdálkodás Magyarországon. Szerk.: Kolossváry Szabolcsné. Budapest
- Tagányi Károly (1986): Erdészeti oklevéltár I–III. kötet. Budapest
- Veres László (1979): A kamarai gazdálkodás kibontakozása a diósgyőri uradalomban. Herman Ottó Múzeum Évkönyve
- Veres László (1995): A Bükk hegység üveghutái. Miskolc
- Viga Gyula (1985): Történeti-néprajzi adatok a Kelet-Bükk falvainak erdőléséhez. Borsodi Levéltári Évkönyv V.